

8. Мелешко А., Тетерятников К., Черенков М. Миссия в Евразии: опыт и новые инициативы евангельских церквей (Часть 1: Обзор). – К., 2017.

9. Самохин А. В. Исторический путь евразийства как идейно-политического течения (ч.2) // Альманах «Восток». – №3 (15). – Март, 2004 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.situation.ru/app/j_art_317.htm

10. Романюк М. Українські баптисти і мовне питання // Scripta – блог Миколи Романюка. – Листопад 9, 2016 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rmikola.com/pohlyad/ukrayinski-baptysty-i-movne-pytannya.html>

11. Любашенко В. Феномен українського лютеранства // Людина і світ. – 2001. – №7.

12. Антонюк В. Як ставитися до біометричних паспортів? // Євангельська нива. – №4/2012 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://ecbua.info/images/stories/en/EN4_12.PDF

13. «Русский мир» глазами протестантов // Слово для тебя: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.word4you.ru/publications/10779/>

14. «Форум 20» подвёл итоги двадцатилетия активной евангельской миссии после распада СССР // Ассоциация «Духовное Возрождение» [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://asr-rm.org/?page_id=1277&paged=14

15. «Русский мир» глазами протестантов // Слово для тебя [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.word4you.ru/publications/10779/>

16. Після провалу проекту «Новоросія» Кремль визначив нову мету. – Горбулін // Експрес – онлайн. – 11.03.2017 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://expres.ua/news/2017/03/11/232219-provalu-proektu-novorosiya-kreml-vyznachyv-novu-metu-gorbulin>

References

1. The Whole Church taking the Whole Gospel to the Whole World: Part One – The Whole Gospel, B, 4 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lausanne.org/documents/twg-three-wholes.html>

2. Sergej Rjahovskij: «Dlja nas jeto principal'no, chtoby ljudi slushali propoved' i videli rossijskij flag» // Mezhdunarodnoe Evrazijskoe Dvizhenie. – 30.09.2004 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://med.org.ru/article/1975>

3. Lunkin R. Cerkov' i gosudarstvo: Rossijskie protestanty i strategija politicheskogo dejstvija // Evangelie. Hristianskij portal [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.evangelie.ru/forum/t20189.html>

4. Na grebeni protystojannja // Jevangel's'ka nyva. – №3/2014 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://ecbua.info/images/stories/en/EN3_14_ukr.pdf

5. Znajomtes' z Denysom: Svidchennja pro Isusa v Jevrazii // Innovista. – 12 Aug 2015 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.innovista.org/ua/news/znajomtes'-z-denysom-svidchennja-pro-isisa-v-jevrazii>

6. Savickij P. N. Evrazijsvo kak istoricheskij zamysel // Mezhdunarodnoe Evrazijskoe Dvizhenie [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://med.org.ru/article/802>

7. Transformacii missionerskogo dvizhenija v Ukraine // Hristianskaja jekspertno-issledovatel'skaja iniciativa. – Fevral' 23, 2017 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: [http://re-vision.pro/2017/02/2877; U L'vovi dyskutuvaly pro majbutnje protestants'koi' bogoslovs'koi' osvity u Shidnij Jevropi // RISU – Religijno-informacijna sluzhba Ukrai'ny. – 29 veresnja 2016 \[Електрон. ресурс\]. – Режим доступа: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/theology/64619](http://re-vision.pro/2017/02/2877; U L'vovi dyskutuvaly pro majbutnje protestants'koi' bogoslovs'koi' osvity u Shidnij Jevropi // RISU – Religijno-informacijna sluzhba Ukrai'ny. – 29 veresnja 2016 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/theology/64619)

8. Meleshko A., Teterjatnikov K., Cherenkov M. Missija v Evrazii: opyt i novye iniciativy evangel'skih cerkvej (Chast' 1: Obzor). – K., 2017.

9. Samohin A. V. Istoricheskij put' evrazijsva kak idejno-politicheskogo techenija (ch.2) // Al'manah «Vostok». – №3 (15). – Mart, 2004 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.situation.ru/app/j_art_317.htm

10. Romanjuk M. Ukrai'ns'ki baptysty i movne pytannja // Scripta – блог Миколи Романюка. – Листопад 9, 2016 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rmikola.com/pohlyad/ukrayinski-baptysty-i-movne-pytannya.html>

11. Ljubashhenko V. Fenomen ukrai'ns'kogo ljuteranstva // Ljudyna i svit. – 2001. – №7.

12. Antonjuk V. Jak stavytysja do biometrychny pasportiv? // Jevangel's'ka nyva. – №4/2012 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://ecbua.info/images/stories/en/EN4_12.PDF

13. «Russkij mir» glazami protestantov // Slovo dlja tebjja: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.word4you.ru/publications/10779/>

14. «Forum 20» podvjol itogi dvadcatiletija aktivnoj evangel'skoj missii posle raspada SSSR // Associacija «Duhovnoe Vozrozhdenie» [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: http://asr-rm.org/?page_id=1277&paged=14

15. «Russkij mir» glazami protestantov // Slovo dlja tebjja [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.word4you.ru/publications/10779/>

16. Pislja provalu proektu «Novorosija» Kreml' vyznachyv novu metu. – Gorbulin // Ekspres – onlajn. – 11.03.2017 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://expres.ua/news/2017/03/11/232219-provalu-proektu-novorosiya-kreml-vyznachyv-novu-metu-gorbulin>

Mazur G., graduate student of the Department of Humanitarian Security of the National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Ideology of Eurasia in Ukrainian Protestantism

If Western Protestants and Neoprotestants preaching about «universal Christian brotherhood», thus are carriers of postmodern global culture, come forward as propagandists of Westernization of the world, missionaries from countries, so-called «near abroad» uniting at different sorts Eurasian institutes, seminaries, unions, missions, services, conferences, associations orientated on supporting links at the former Soviet Union and consequently on development of Russian empire – Russia as Eurasia, «Russia-Eurasia».

Keywords: Protestantism, Eurasian, Russia, Eurasia, USSR, Ukraine.

* * *

УДК 211.1

Завідник Б.,

доктор філософії PhD, кандидат філософських наук,
Український католицький університет
(Україна, Львів), zavidnyak@gmail.com

ТЕОДИЦЯ ІСААКА НЬЮТОНА І ЧАРЛЬЗА ДАРВІНА

Розглянуто філософсько-богословські погляди Ісаака Ньютона і Чарльза Дарвіна, зокрема: теодицейні погляди. Розкриваються філософсько-богословські виміри параметрів трансцендентності і з'ясовуються його відносини зі світом і людиною. Крізь призму історіографії висвітлюється роль книги «Philosophiae naturalis principia mathematica» Ньютона і «Походження видів» Дарвіна. Методом герменевтики проводиться аналіз теодицейної думки Ньютона і Дарвіна в контексті історично-критичних досліджень останніх років. Новизна дослідження полягає у з'ясуванні пізнавальної ролі досвіду в обґрунтуванні доказів Божого буття на основі висновків філософсько-богословського осмислення. Трансцендентність розуміється як онтологічна категорія і розглядається в контексті з ключовими темами християнської філософії, такими як час і вічність, творення і Бог та ін.

Ключові слова: Бог, Ідеї, докази Божого Буття, онтологія, метафізика, теодицея, філософія природи, трансцендентальний, Істина.

«Species tot numeramus quot in principio creavit infinitum ens»

(«Ми нараховуємо стільки видів, скільки їх спочатку створив Безконечний Суцільний»)

Карл Лінней (1707–1778).

Біблійні слова «Все премудрістю створив» надихають не одне покоління науковців, наділених філософським складом розуму. Так, Всесвіт у тлумаченні Ляйбніца випромінював красу і лад внаслідок будови на принципах доцільності. Провести дослідження часового виміру принципу множинності, озвученого ще Платоном, і не відкрити еволюції у XVIII ст., ставало неможливо. Тож виток натурфілософії зауважуються ще в давньогрецькій філософії, у твердженнях Геракліта, Анаксимандра, Аристотеля, стоїків та епікурейців.

Коли творчість Ляйбніца сьогодні включається істориками філософії до сфери мислення, то, без сумніву, до неї слід зараховувати й творчість Ньютона, не дивлячись на те, що їх ще й пов'язує відкриття математичного аналізу безконечно малих величин, незалежно один від одного. На мову математичного аналізу перекладався Ляйбніцем і Ньютоном власне геометричний метод викладу праць з природознавства і фізики. Вплинув Ньютон і на філософію Канта. Однак, чи не свідчить про свою дію в царстві фауни і флори давній телеологічний закон, який подивляв Кант? Логічно було б заручитися підтримкою у компетентних відкривачів цього унікального зв'язку з Творцем, щоб зазірнути у тайники мудрості дії створення і почути їхні філософсько-телеологічні судження. Адже тут, в зеленій лабораторії природи, споглядання її живих законів теж завершується відкриттям Мудрого Творця. Тож варто розглянути епістемологічні висновки з цього питання в іншого англієця – натураліста і мислителя Чарльза Дарвіна, простеживши, таким чином, телеологічний шлях пошуку Абсолюту в мислительних системах двох вагомих творців нової епістемологічної моделі знання.

Філософські ідеї Ньютона в царині природної теології досліджували Л. Блох, Д. Брюстер (D. Brewster), Е. Вайтекер, П. Валліс, Р. Валліс, Р. Вестфолл, Е. Н. Коста Ендрейд (E. N. Andrade), І. Б. Коген, А. Койре, Д. Крейг, Г. Маклахлен, С. Нікологі, А. Р. Холл, а також С. И. Вавилов, И. С. Дмитриев, М. Кольцов, Б. Г. Кузнецов та ін. Проблематику, дотичну до природної філософії Дарвіна досліджували А. Р. Арбер, Л. Больк, Е. Майр, Дж. Монталенті, Д. Осповат, Дж. Панкальді, Дж. Л. Стеббінс, Б. Фаррінгтон, Е. Б. Форд, Дж. Б. С. Халдейн та ін. З огляду на вагомий внесок у науку Ньютона і Дарвіна, часто піднімається питання телеології в творчому доробку цих науковців, чи були вони віруючими людьми, а якщо так, то як еволюціонували їхні погляди (зокрема від теїзму до агностицизму у Ч. Дарвіна). Звертається увага на ономотологічний аспект Богопізнання Ньютона та текстологію видання книги «Математичні принципи натуральної філософії» [7, с. 39–49]. На нашу думку, варто розглядати телеологічні судження Ньютона і Дарвіна в контексті філософських моделей новітніх філософів.

Як відомо, Ісаак Ньютон (1642–1727) був автором двох великих творів: *Philosophiae naturalis principia mathematica* («Математичні основи природної філософії», Лондон 1687) і *Opticks* («Оптика», 1704) [11; 17]. В цих працях висвітлено блискуче космо-телеологічне обґрунтування Божого буття.

Народився Ісаак Ньютон в Лінкольнширї в 1642 р. Навчався в коледжі Пресв. Трійці в Кембріджі. Заручився підтримкою свого професора математики Ісаака Барроу (1630–1677), знавця грецької математики та автора «Лекцій з математики». Вийшовши з Кембріджу під час чуми в 1665 р. до Вулсторпу Ньютон у цьому поселенні збагнув ідею всесвітнього тяжіння, роздумуючи над фізико-математичними проблемами. В 1669 р. Ньютон очолив кафедру математики, провів досліди з розсіяння білого кольору за допомогою призми. В 1671 р. він став членом «Royal Society», Королівського товариства, озвучив корпускулярну природу світла. В 1687 р. вийшли друком «Математичні принципи натуральної філософії»,

а через два роки Ньютон познайомився з Джоном Локком. Палка дружба з філософом триватиме усе життя. З Локком Ньютон обговорював місця Св. Письма, зокрема, пророцтва Даниїла. Після смерті Ньютона вийшли друком «Спостереження над пророцтвами Даниїла і Апокаліпсисом св. Йоана» та «Історичний звіт про два значних викривлення Св. Письма» [10]. Інтелектуальна праця, нервові зриви серйозно підірвуть здоров'я мислителя. Помер Ньютон у Лондоні 20 березня 1727 р., де був похований в катедральному соборі Вестмінстерського абатства. В похоронній процесії за його гробом йшов Вольтер, автор книги про англійського вченого.

В Англії XVIII ст. мисленник Ньютон сприймався як «новий Мойсей», якому на скрижалях Бог відкрив свої закони, тож як той, кому була відома вся правда про світ.

Сьогодні нікого не дивує існування закону всесвітнього тяжіння, а в ті часи до його відкриття науковці Європи (опонент Ньютона Роберт Гук, Едмунд Галлей, прихильник Ньютона та Кристофер Рен, видатний архітектор) готувалися з особливим благоговінням. Мова йде про силу, що проймає до центра Сонця і планет, яка пропорційна кількості твердої речовини. Дія цієї сили поширюється всюди на величезну віддаль, згасаючи пропорційно до квадрату віддалі. Це розумове відкриття гравітації сьогодні підтвержене в космічній галузі знань, у кружлянні штучних супутників Землі, в доказі того, що природа діє у злагоді і гармонії з собою як на землі, так і у відкритому всесвіті. Та наскільки дієвішим є закон тяжіння до єднання одних душ з іншими, «закон тяжіння» єднання кожної душі з Богом, наскільки ефективнішою є «любов, що обертає сонце і світила» (Данте). Щоправда, англійський мисленник розділив метафізичне пізнання і фізичне, мабуть, не погоджуючись із тезами своїх колеґ-метафізиків раціоцентричного спрямування. Крім закону всесвітнього тяжіння Ньютонові належить відкриття трьох законів руху, що лягли в основу класичної механіки. Ось одне з класичних формулювань: «Дія завжди дорівнює протидії». Інші формулювання, як у першому законі «інерції» варто розглядати окремо.

Праця Ньютона *Philosophiae naturalis principia mathematica* складається з трьох книг: «Про рух тіл», друга книга під тією ж назвою та третя – «Про систему світу». Вона викликала переворот у сфері науки земної і небесної, тобто в механіці, космології та фізиці. З цим погоджуються сьогодні всі науковці.

З філософської точки зору, Ньютон зосередив свою увагу на віднаходженні принципу «заощадливості» мислення. «Regulae philosophandi» Ньютона – це ніщо інше, як дотичні методологічні принципи до правила Оккама: «Не слід помножувати сутності, коли можна пояснити явища однією причиною». В Ньютона цей принцип звучить так: «Не слід приймати в природі інші причини над тими, які істинні і достатні для пояснення явищ». Наступні правила говорять: «Одні і ті ж самі явища слід пояснювати, наскільки це можливо, тими ж причинами»; «Властивості тіл, що не припускають поступового збільшення, чи поступового зменшення і проявлені у всіх тілах в межах наших експериментів, мають розглядатися як універсальні». Мислитель не має наміру «вигадувати гіпотези», яким не місце в експериментальній філософії. Ерудиція Ньютона була надзвичайна, коло релігійних інтересів широке; навіть

його бібліотека налічувала 2100 томів, з яких тільки 477 – книги з богослов'я, твори отців Церкви та книги з античної культури (149 томів).

Тут ми розглянемо не менш важливе підтвердження Ньютоном іншого відкриття телеологічного характеру – доказу Божого буття, що розглядається в книзі «Оптика». Але спершу звернемо увагу на зосереджені «загальні повчання» («*Scholium generale*»), викладені Ньютоном наприкінці «Математичних начал»: «Величний Бог є вічно, безконечно, всюдосконало Сушій. Проте будь-яке суще, хай і досконале скільки завгодно, без панування не є Господь Бог... Слово Бог звичайно означає Володар, але ж не всякий володар є богом. Панування духовного сущого складає сутність Божества, істинне – істинного, вище – вищого, випадкове – випадкового. З істинного панування випливає, що істинний Бог є живий, премудрий і всемогутній, у інших досконалостях він вищий, інакше кажучи – найдосконалий. Він вічний і безконечний, всемогутній і всюдисутній, тобто існує з вічності у вічність і перебуває з безконечності в безконечність, всім управляє і все знає, що було і що може бути. Він не є вічність чи безконечність, але Він вічний і безконечний, Він не є протяжність чи простір, але продовжує бути і всюди перебуває. Він продовжує бути завжди і присутній всюди, завжди і всюди існує. Він створив простір і протяжність. Оскільки будь-яка частка простору існує всюди і будь-яка неподільна мить протяжності існує всюди, то, без сумніву, що Творець і Володар усіх речей не перебуває десь і колись, а завжди і всюди. Кожна душа, наділена почуттями, у різний час і в різних органах чуття та рухає складає те саме неподільне обличчя. У протяжності знаходяться послідовні частки, які існують спільно у просторі, але немає ні тих, ні інших в людській особі, тобто в її думаному естві, і ще менше у розумній сутності Бога. Кожна людина, оскільки вона є чуттєво-сприйнятливою, є єдина і та сама людина упродовж свого життя, у всіх своїх окремих органах чуття. Бог є єдиний і той самий Бог завжди і всюди. Він всюдисутній не тільки з властивості, а з самої сутності, бо властивість не може існувати без сутності. У Ньому все міститься і все рухається, але без дії впливу одне на одного. Бог не зазнає впливу від рухомих тіл, а рухомі тіла не зазнають спротиву від всюдисутнього Божого буття. Визнано, що необхідне існування вищого Божества, а тому необхідно, щоб Він був завжди і всюди. Бог собі подібний, весь – око, весь – вухо, весь – мозок, весь – рука, весь – чуттєва сила, сила розуміння і дії, але спосіб цієї дії відмінний від людських дій, зовсім не тілесний, а для нас незнаний... Ми пізнаємо Бога тільки з Його властивостей і з премудрої і найзахоплюючої будови речей та зі скінченних причин. Тож подивляємо з досконалого устрою всього, поклоняємось і почитаємо Його з величчя... Все що можна сказати про Бога, міркування про Кого, на основі явищ, що відбуваються, звичайно, стосується до предмета природної філософії» [12, с. 659–661]. Це цілком врозумілий варіант космо-телеологічного доказу існування Творця. Тим більше, що сам Ньютон був переконаний в потребі «божественної руки для початку руху планет», про що писав у четвертому листі до Річарда Бентлі від 11.02.1693 р. [7, с. 41. *Four letters from sir Isaac Newton to doctor Bentley: containing some arguments in proof of Deity*]. В праці «Оптика» Ньютон слідує тим самим шляхом,

продовжуючи: «...Здавалося б усі матеріальні речі складаються з твердих часток, про які говорилось вище, які по різному об'єднуються, у перший акт творення, від мудрого задуму розумного Діяча [*an intelligent Agent*]. Той, хто їх створив – розташував усе доладно. Коли ж Він діє таким чином, то не дає привід філософу дошукуватись походження світу іншим шляхом чи задумуватись над існуванням хаосу з якого за законами природи, навіть, якщо й одного разу сформованого, згідно з цими законами, може щось існувати довготривало. А тому, коли б комети, рухались у всіх позиціях по орбітах завдяки в усьому ексцентричному і сліпому Фатуму, то не могли б ніколи рухатись в той самий спосіб усі планети у своїх концентричних орбітах, роблячи виняток деяким, що не слідували б за правилами, які могли б походити від тих дій, які проводять комети і планети взаємно одна на одну, уникаючи зникання, аж доки така система не зазнає перетворень. Така дуже дивна одноманітність у планетарному масштабі мала б розглядатись як продукт певного вибору [*Such a wonderful Uniformity in the Planetary System must be allowed the Effect of Choice*]. І такою ж має розглядатись одноманітність тіл тварин, які мають правий і лівий бік, що утворений на такий самий манер, мають з одного боку дві ноги а з другого – дві руки або дві кінцівки чи два крила на плечах а між плечима шию, яка здійснюється над хребтом а над нею голову, а на голові два вуха, двоє очей, ніс, рот і язик, що в такий самий спосіб поміщений там. Вже перший малюнок оцих створених частин тварин, очей, вух, мозку, м'язів, горла, рук, плавучого міхура, природних окуляр та інших органів чуття і руху, і інстинкти тварин і комах не можуть бути нічим іншим як витвором мудрості і сили владного завжди живого Діяча [*can be the effect of nothing else than the Wisdom and Skill of a powerful ever-living Agent*], котрий, будучи в кожному місці, здатний своєю волею обергати тілами своїм безмежно єдиним відчуттям, а тому здатний творити і перетворювати частини всесвіту більшою силою, ніж ми самі здатні порухати нашою волею члени наших тіл» [*Quest. XXXI. 17, с. 403–404*].

Тож, на думку Ньютона, всесвіт завдячує своє походження премудрому Творцеві, світ фізики і трансцендентної реальності стають тісно пов'язані. Тут започаткувались риси нової космологічної доктрини, нового світоглядного впливу – світла природного розуму на формування моральних переконань і зобов'язань, дорогою яких поведе людство вже німецький філософ І. Кант. Цей шлях справді буде пов'язаний з зорями, з «коперніканською революцією» і гаслом: «дві речі викликають в мене великий подив – зоряне шатро наді мною та моральний закон у серці».

«Закон всесвітнього тяжіння», встановлений Ньютоном, можна розуміти як «закон всесвітньої гармонії». Підстава такого телеологічного закону лежить у площині акту Творення вольовою дією Творця. Коли дія цього закону простягається у всі куточки фізичного всесвіту, то логічно відправитись на пошуки гармонійної дії в інші світи, як наприклад, у світ живої природи – біології. Тут принцип «заощадливого» мислення Оккама-Ньютона зауважується неозбросним оком, коли поглянути на будову савців. Анатомічно подібно збудовані ближчі до нас представники живого царства, що наділені такими ж внутрішніми органами, що й ми, а навіть інколи більш ефективними, ніж наші. Орел бачить

на далекій відстані, акули відчувають у водяному просторі жертву, коли людина цього не поталанить зробити. Дія ліків ефективно проявляється як на людях, так і на тваринних організмах. Людина здатна бути інфікованою від тварин і переносити зооантропонозні захворювання. Системи кровообігу людини і тварини майже збігаються: налічують велике і мале коло. Домашні тварини стають настільки свійськими, що реагують на ласку людини із слюзами на очах. Людина знаходить своє кохання завдяки чуттю серця, що б'ється в унісон із серцебиттям іншої людини. Ба навіть зрікаючись земного світу людина у чернечому вбранні випробує свою любов міцнішим почуттям – любов'ю до Бога. Що це, коли не дія світового біологічного тяжіння в межах сотвореного світу? Що, коли давній телеологічний закон, який подивляв Кант у «Критиці чистого розуму», свідчить про свою дію в царстві фауни і флори? Як зауважують сучасні історики філософії: «Біологія поставила перед філософською антропологією і релігійною думкою проблеми не до жартів» [13, с. 225]. Знати «чому» діє той чи інший закон, в античності належало до компетенції філософа. В пік наукової революції XVI ст. на це питання стали відповідати вчені, керуючись девізом – *ignoramus, in hoc signo laboremus* – працювати під знаком пошуку істини, якою б вона не була.

Тут не місце з'ясувати усі переваги але й вади такого експериментального знання, бо без віднаходження загальних правил, без телеології, науковий експеримент ризикує перетворитись на знаряддя тортур для людства, ведучи його до порогу загибелі. Науку створили філософи, тож їм не чуже зближення філософії з наукою, а все більше стає свідченням розширення меж філософського пошуку в сучасності. І навпаки – наукові теорії здатні захитати авторитет теорій суто філософських. Не дано обминути цю тему і нам, бо вона стосується п'ятого томістичного шляху – телеології і не обійти увагою ще й тому, що надто дискусійна тема еволюції міцно увійшла в історію філософської думки, залишаючи простір для неймовірних домислів. Але спершу наведемо низку історичних даних про життя і творчість її першовідкривача Ч. Дарвіна (1809–1882).

Як відомо, засновниками Королівського товариства в Лондоні були Бойль, Гассенді, Ньютон та Дарвін, – науковці, які розвивали індуктивний метод Френсіса Бекона. Отож, Чарльз Роберт Дарвін народився 12 лютого 1809 р. в Шрюсбері в сім'ї лікаря Роберта Дарвіна. Мати померла на дев'ятому році його життя. Хлопця віддали до школи у Шрюсбері, де проявився його інтерес до історії природознавства, колекціонування і питання про змінність рослин. Там він провчився один рік. Тоді відвідував школу Ботлера в тому ж місті (1818–1825). Два роки він навчався на медичному факультеті Единбурзького університету, які називав неймовірно нудьгувати. Після закінчення Дарвін готував себе до лікарського та церковного служіння в англіканській церкві. Думка про пастирвання була Дарвіну до вподоби. Він прочитав твір Пірсона «Про Віру» та інші книги богословського змісту, навчився перекладати з давньогрецької Гомера і Книги Нового Завіту. Навчався Дарвін у Кембріджі три роки, від 1828 р. Там проходив курси апологетики, моральної філософії за підручниками Пелі та вивчав алгебру і геометрію Евкліда. Поруч з цими дисциплінами слухав

лекції з ботаніки у проф. Джона Генсло, цікавився живописом, поезією Мільтона, Вордсворта, Кольріджа та поповнював колекцію комах. Отримав велику насолоду від прочитаної автобіографічної книги Гумбольдта «Мандри» та Гершеля «Вступ до вивчення історії природи», загорівшись бажанням зробити свій внесок у побудову храму природознавства. Мине багато років, коли в Кембріджі в 1877 р. Дарвіну присудять почесну ступінь доктора права. Коли ж у двадцятидворічному віці б не відправився у подорож на кораблі «Бігль» в якості натураліста з гавані у Девонпорті 27 грудня 1831 р. Після п'ятирічних мандрів навколо світу 2 жовтня 1836 р. судно повернулось до Фалмуту. Ще через три роки тридцятилітній Дарвін опублікував щоденник під назвою «Подорож натураліста навколо світу». Так, упродовж двадцяти років народжувалась теорія «збереження видів під впливом сприятливих обставин».

З 1842 Дарвін з сім'єю, дружиною Еммою та дітьми, проживає у Дауні в будинку, який зумів викупити, у наукових роздумах, ведучи самотній спосіб життя, де й помер 19 квітня 1882 р. Як пишуть біографи, його останні роки нагадували «останні розділи доброго вікторіанського роману» [6, с. 272]. У Дарвіна від шлюбу з Еммою Веджвуд 12 листопада 1838 р., було одинадцятьох дітей. Останки Ч. Дарвіна спочивають у північній галереї Вестмінстерського абатства в Лондоні.

Однак повернемося до епізодів творчого життя Дарвіна. В 1859 р. опублікована нова книга «Походження видів шляхом природного відбору», де теорія еволюції вже тлумачиться автором як ряд пристосувань видів живих організмів у тривалому часі. (Назва «природний відбір» не достатньо вдала, тож у Дарвіна це не відбір як якась окрема самостійна дія, а універсальне відображення відносин між популяцією виду і середовищем). Ось докази, що їх приводить автор: спадкові зміни, отримані шляхом приручення тварин, географія розташування видів, докази археології, подібність живих істот і дані ембріології та рудименти свідчать на користь еволюційного процесу. Тут мова не йде про створення видів окремо один від одного, а, згідно з законами, що відбиті в матерії та за законами природного добору, коли у природі зауважується боротьба за виживання стійкіших видів.

Звичайно, такі висновки з еволюційної теорії налякають і найпереконливіших скептиків, і продовжують лякати у наш час, бо напрошується не тільки констатація виведення істот від небагатьох форм до складніших і безмежно привабливіших, а й судження про те, що й сама людина є результатом цього природного добору.

У Дарвіна щодо цього була інша точка зору: пізнавальний шлях людини у моральній та релігійній сферах прямує до набуття вищих, більш цивілізованих форм співжиття з Богом. Ось його судження: «Закид проти того, що наука досі не пролила світло на більш високі завдання про сутність і початок життя, не має значення. Хто візьметься пояснити сутність всесвітнього тяжіння? Сьогодні ж ніхто, звичайно, не заперечує висновки, що впливають з цього невідомого принципа тяжіння, не дивлячись на те, що Ляйбніц колись звинуватив Ньютона в тому, що він вводить «у філософію таємничі прикмети і дива». Я не бачу достатньої підстави, чому б погляди, що викладені у цій книзі, могли заторкувати чиясь релігійне

почуття. На доказ того, наскільки швидкомінливе подібне сприйняття, розрадно пригадати, що найбільше відкриття, яке коли-небудь було зроблене людиною, а саме відкриття всесвітнього тяжіння, було зустрінуте нападами Ляйбніца, як «те, що розхитує основи природної релігії, а тому, і об'явлення» [5, с. 413].

Ми схильні вважати, що найбільшим відкриттям Дарвіна у цій царині було твердження про *надзвичайно повільну еволюцію*, а не про швидку і сальтоподібну переміну одних видів на інші за принципом *Natura non facit saltus*. Мислитель писав: «наш розум не може охопити повного значення виразу «мільйони років»; він не може підсумувати і усвідомити остаточний результат численних незначних видозмін, що акумулювались на протязі безмежного числа поколінь» [Там само]. На завершення твору Дарвін подивляє величний задум Творця: «Є велич в тому погляді, згідно з яким життя з його розмаїтими проявами Творець на початку вдихнув у одну або обмежене число форм; і в той час, коли наша планета продовжує обертатися, згідно з незмінними законами тяжіння, з такого простого начала розвинулось і продовжує розвиток безконечне число найкрасивіших і найчарівніших форм» [5, с. 419].

Книга «Походження видів» насправді була тільки фрагментом до задуманої багатотомної праці великого англійського натураліста про види, роботу над якою яку він розпочав 14 травня 1856 р., але так її й не завершив [2; 3; 4; 15; 16].

Джерелами мислення для створення еволюційної теорії Дарвіна служили ідеї К. Ліннея («Економія природи», 1749), В. Пейля («Природне богослов'я», 1802), Ч. Лайелля («Принципи геології») [18; 8; Див.: 1, с. 459–460]. Так, Пейль не відступав від біблійного образу створення світу в одному акті як рослин, так і тварин, бо доказом цього є наявність у природі чітко встановленого біологічного колобігу, екологічних ніш, джерел надходження їжі тощо. На думку Лайелля, новим видам не дано виникати природним еволютивним шляхом, оскільки у сформованому живому царстві їм просто б не знайшлося місця для існування. Тож вчений вказував за баланс і гармонію в природі. На що Дарвін міг відповісти: коли еволюція створює вищі форми з більш простих, то на питання «чому в природі існує так багато організмів?» напрошується відповідь: «бо є місцевості, які більш відповідні для простіших організмів. Тому – то вони й залишаються простими (цит.: Stauffer 1960. – С.237)» [1, с. 460; 19, с. 235–241]. В 1975 р. історик біології Р. Стауфер видав незавершений рукопис Дарвіна під приблизною назвою «Природний відбір» – твір з 11 розділів, що суттєво доповнює книгу «Походження видів», та містить цілком нові розділи [Див.: 16].

На підваження теорії Дарвіна можна пригадати спростування й слов'янських вчених, судження яких підтверджує ідею генетичного дрейфу. Так, Ілля Мечніков у «Нарисі питання про походження видів» (1876 р.) зумів навести приклади, коли природний відбір не діє у тваринних видах та у випадку з людськими расами [9, с. 156–328]. На думку Мечнікова, деякі види равликів, що проживають на островах Океанії, окремі види комах та расові ознаки свідчать на існування їхніх особливостей, що формувались незалежно від дії природного відбору [9, с. 194]. Інший вчений, С. Четверіков переконаний, що книга Дарвіна – про доцільні пристосування організмів

до середовища проживання, тож еволюційні явища не однобічні, а всебічні, і далекі від природного відбору [14, с. 501].

У дослідженнях Дарвін часто спирався на принцип аналогії, коли не володів прямими даними для пояснення явища «сальтації» (утворення видів шляхом перескакування із нижчої сходинки на вищу). Користувався мовою класичного природного богослов'я, наповнюючи старі поняття новим еволюційним змістом.

Висновки: Дві людини, дві земні долі, а так багато дали людству Ньютон і Дарвін, повівши дорогу мислення в телеологічному напрямі. Що цікаво, так це співпадіння інтелектуальної методології формулювань їхніх законів–теорій. В Ньютона це сила, що проймає до центра Сонця і планет та поширюється у безкрайні простори, згасаючи пропорційно до квадрату відстані. У Дарвіна – це сила природного відбору, що діє, змінюючи види по лінії найменшого спротиву, як охарактеризував цю теорію Г. Спенсер. Тут вчені істотно погоджуються у висновках – і в космосі і в світі живої природи невідома сила потягає світ до відкриття Творця, розкриваючи Його високий задум дарувати життя.

Тож від часу запису у щоденнику фактів, що лягли в основу дарвінівської теорії (1837 р.) до публікації книги в 1959 р. пройшло двадцять два роки сумнівів і розчарувань, прозріння, подиву і бачення своєї правоти, що виливались на 824 сторінках записів. Звичайно, сьогодні ми називаємо Дарвіна переконаним еволюціоністом і, мабуть, агностиком, тим ученим, що збудував міст від креаціоністичної теорії до еволюціоністичної. Він ішов від Творця до творіння. Біологічна наука торує свій шлях у майбутнє за компасом, сконструйованим Дарвіном. У ХХ ст. його стопами в палеонтології і теорії еволюції духа послідує чернець Тейяр де Шарден, але його обдуманий шлях пролягатиме – від творіння до Христа.

Список використаних джерел

1. Галл Я. М. К истории создания «Происхождения видов» // Ч. Дарвин. Происхождение видов путем естественного отбора или Сохранение благоприятных рас в борьбе за жизнь / пер. К. А. Тимирязева и др. – СПб.: «Наука», 1991.
2. Дарвин Ч. Собрание сочинений, Т.I–II: Автобиография; Происхождение человека / пер. с англ. А. А. Николаева, ред. В. В. Битнера. – СПб., 1909.
3. Дарвин Ч. Собрание сочинений, Т.IV: О происхождении видов путем естественного подбора / пер. с англ. А. А. Николаева. – СПб., 1910.
4. Дарвин Ч. Собрание сочинений в 9-ти т. – Москва–Ленинград, 1939–1959.
5. Дарвин Ч. Происхождение видов путем естественного отбора или Сохранение благоприятных рас в борьбе за жизнь / пер. К. А. Тимирязева, М. А. Мензбира, А. П. Павлова, А. И. Петровского (1896, с шестого изд. Лондон, 1872), ред. Я. М. Галл, Я. И. Старобогатов, А. Л. Тахтаджян. – СПб.: «Наука», 1991.
6. Ирвин У. Обезьяны, ангелы и викторианцы: Дарвин, Гексли и эволюция / пер. с англ. М. Кан. – Москва, 1973.
7. Кольцов М. Бог та «експериментальна філософія» у другому виданні «Математичних принципів натуральної філософії» Ісака Ньютона // Філософська думка. Sententiae (1, 2010). – С.39–49.
8. Лайелль Ч. Основные начала геологии или новейшие изменения земли и ее обитателей, 2 т. – Москва, 1866.
9. Мечников И. И. Очерк вопроса о происхождении видов (1876) // Сочинения, Т.4. – Москва, 1960. – С.156–328.
10. Ньютон И. Замечания на книгу Пророка Даниила и Апокалипсис св. Иоанна. – СПб., 1916.
11. Ньютон И. Оптика, или трактат об отражениях, преломлениях, изгибаниях и цветах света / пер. С. И. Вавилова. – «Гослитиздат»: Москва–Ленинград, 1927. – 373 с.

12. Ньютон И. Математические начала натуральной философии / пер. с лат. А. Н. Крылова (1936), предисловие Л. С. Полака. – Москва: «Наука», 1989.

13. Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней: Т.4: От романтизма до наших дней / пер. с ит. С. Мальцевой. – СПб., 1997.

14. Тахтаджян А. Дарвин и современная теория эволюции // Чарлз Дарвин. Происхождение видов путем естественного отбора или Сохранение благоприятных рас в борьбе за жизнь / пер. К. А. Тимирязева и др. – СПб.: «Наука», 1991.

15. Darwin Ch. The origin of species by Ch. Darwin: A variorum text, ed. M. Peckham. – Philadelphia, 1959.

16. Darwin Ch. Natural selection: Written from 1856 to 1858, ed. Robert Stauffer. – Cambridge, 1975.

17. Newton I. Opticks: Or, a treatise of the Reflections, Refractions, Inflections and Colours of Light. The Fourth Edition, corrected. By Sir Isaac Newton, Knt. – London: Printed for William Innys at the West-End of St. Paul's, 1730.

18. Paley W. Natural theology. – London, 1802.

19. Stauffer R. Ecology in the long manuscript of Darwin's origin of species and Linnaeus's Oeconomy of nature // Amer. Philos. Soc. – 1960. – Vol.104, №2. – P.235–241.

References

1. Gall Ja. M. K istorii sozdaniya «Proishozhdeniya vidov» // Ch. Darvin. Proishozhdenie vidov putem estestvennogo otbora ili Sohranenie blagopriyatnyh ras v bor'be za zhizn' / per. K. A. Timirjazeva i dr. – SPb.: «Nauka», 1991.

2. Darvin Ch. Sobranie sochinenij, T.I–II: Avtobiografija; Proishozhdenie cheloveka / per. s angl. A. A. Nikolaeva, red. V. V. Bitnera. – SPb., 1909.

3. Darvin Ch. Sobranie sochinenij, T.IV: O proishozhdenii vidov putem estestvennogo podbora / per. s angl. A. A. Nikolaeva. – SPb., 1910.

4. Darvin Ch. Sobranie sochinenij v 9–ti t. – Moskva–Leningrad, 1939–1959.

5. Darvin Ch. Proishozhdenie vidov putem estestvennogo otbora ili Sohranenie blagopriyatnyh ras v bor'be za zhizn' / per. K. A. Timirjazeva, M. A. Menzbira, A. P. Pavlova, A. I. Petrovskogo (1896, s shestogo izd. London, 1872), red. Ja. M. Gall, Ja. I. Starobogatov, A. L. Tahtadzhan. – SPb.: «Nauka», 1991.

6. Irvin U. Obez'jany, angely i viktoriany: Darvin, Geksl i jevoljucija / per. s angl. M. Kan. – Moskva, 1973.

7. Kol'cov M. Bog ta «eksperymental'na filosofija» u drugomu vydanni «Matematychny pryncypiv natural'noi' filosofii» Isaka N'jutona // Filosof's'ka dumka. Sententiae (1, 2010). – S.39–49.

8. Lajjell' Ch. Osnovnye nachala geologii ili novejshe izmenenija zemli i ee obitatelej, 2 t. – Moskva, 1866.

9. Mechnikov I. I. Ocherk voprosa o proishozhdenii vidov (1876) // Sochinenija, T.4. – Moskva, 1960. – S.156–328.

10. N'juton I. Zamechanija na knigu Proroka Daniila i Apokalipsis sv. Ioanna. – SPb., 1916.

11. N'juton I. Optika, ili traktat ob otrazhenijah, prelomlenijah, izgibanijah i cvetah sveta / per. S. I. Vavilova. – «Goslitizdat»: Moskva–Leningrad, 1927. – 373 s.

12. N'juton I. Matematicheskie nachala natural'noj filosofii / per. s lat. A. N. Krylova (1936), predislavie L. S. Polaka. – Moskva: «Nauka», 1989.

13. Reale D., Antiseri D. Zapadnaja filosofija ot istokov do nashih dnei: T.4: Ot romantizma do nashih dnei / per. s it. S. Mal'cevoj. – SPb., 1997.

14. Tahtadzhan A. Darvin i sovremennaja teorija jevoljucii // Ch. Darvin. Proishozhdenie vidov putem estestvennogo otbora ili Sohranenie blagopriyatnyh ras v bor'be za zhizn' / per. K. A. Timirjazeva i dr. – SPb.: «Nauka», 1991.

15. Darwin Ch. The origin of species by Ch. Darwin: A variorum text, ed. M. Peckham. – Philadelphia, 1959.

16. Darwin Ch. Natural selection: Written from 1856 to 1858, ed. Robert Stauffer. – Cambridge, 1975.

17. Newton I. Opticks: Or, a treatise of the Reflections, Refractions, Inflections and Colours of Light. The Fourth Edition, corrected. By Sir Isaac Newton, Knt. – London: Printed for William Innys at the West-End of St. Paul's, 1730.

18. Paley W. Natural theology. – London, 1802.

19. Stauffer R. Ecology in the long manuscript of Darwin's origin of species and Linnaeus's Oeconomy of nature // Amer. Philos. Soc. – 1960. – Vol.104, №2. – P.235–241.

Zavidnyak B., PhD, candidate of philosophical sciences, Ukrainian Catholic University (Ukraine, Lviv), zavidnyak@gmail.com

Theodicy of Isaac Newton and Charles Darwin

This article examines I. Newton and Ch. Darwin conceptual understanding of the proofs for the existence of God. It traces the evolution of this theme pursuant to the metaphysical studies of Moderns Philosophy. The concept of God in the natural philosophy of I. Newton and Ch. Darwin is considered by exploring the nature of the relations between the transcendent sphere of God and the spiritual world of the human person. The transcendence is understood as an ontological category, being discussed in connection with the key themes of Christian philosophy, such as time and eternity, person and history, creation and God etc. From the point of view of historiography, the role of the book «Philosophiae naturalis principia mathematica» by Isaac Newton and «The origin of species» by Charles Robert Darwin is highlighted.

Keywords: The God, Ideas, proofs for God, ontology, Metaphysics, Theodicy, Natural Theology, Natural Philosophy, transcendence, Truth.

* * *

УДК 271:272/273:277.2:35.077.6–054.72(71)

Волік Н. В.,
аспірантка, Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка
(Україна, Тернопіль), n_volik@ukr.net

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕКРЕТІВ «FIDELIBUS RUTHENIS» ТА «GRAECI–RUTHENI RITUS», ЇХ ВПЛИВ НА РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ КАНАДИ

Автором проаналізовано історичні передумови проголошення Конгрегацією у справах Східних Церков декретів «Fidelibus Ruthenis» та «Graeci–rutheni Ritus». Визначено, що основною метою видачі декретів було врегулювання взаємовідносин між греко-католицьким та римо-католицьким населенням та їхнім духовенством у Канаді, розкрито спільні та відмінні ознаки прийнятих документів. Окремо розглянуто вплив рішень прийнятих декретів на адміністративно-канонічний розвиток Рутенської Греко-Католицької Церкви. Також у статті розкрито особливості отриманих повноважень першого греко-католицького єпископа у Канаді – Никити Буди, розглянуто надані Святим Престолом рекомендації, які були вміщені в декрети і пов'язувалися із діяльністю духовенства, подоланням фінансових труднощів, особливостей укладання шлюбів, святкування релігійних свят та організації церковних зборів тощо. Автором доведено, що основним негативним наслідком прийнятих декретів стало те, що юрисдикційний зв'язок між Галицькою митрополією і Рутенською Греко-Католицькою Церквою в Канаді не був встановлений.

Ключові слова: «Fidelibus Ruthenis», «Graeci–rutheni Ritus», Конгрегація у справах Східних обрядів, Рутенська Греко-Католицька Церква, Канада, декрет, юрисдикція, імміграція.

До середини XIX терміни «українець» чи «русин»¹ були маловідомі у США та Канаді. Однак, несприятливі економічні й політичні обставини зумовили імміграцію українців до цих країн, які у 1912 р. за різними даними

¹ До кінця 1940–х рр. Святий Престол застосовував термін «русини» до всіх католиків візантійського обряду, які приїжджали з Австро-Угорської імперії, включаючи українців. У США, після смерті єпископа Сотера Ортинського в 1916 р., терміни «українець» та «русин» використовували для позначення двох окремих груп іммігрантів з Галичини та Буковини відповідно. З середини XX ст. українцями називали жителів Підкарпаття, а також словак, мадяр або хорватів [24, с. 368–373]. Проте, в Канаді іммігранти були більш однорідними за походженням, передусім із Галичини і, отже, належним чином називалися «українцями». В цьому дослідженні використовуватимемо терміни «українець» та «русин» для позначення канадських іммігрантів, які прибули з України.